

BALKANSKI SOD SMODNIKA

Balkan je bil že od nekdaj večnacionalen, saj so ga naseljevale različne etnične skupine z različnimi jeziki, običaji in verami. Spopadi med temi skupinami so bili pogosti, zato je predstavljal nekakšen "divji zahod" Evrope, hkrati pa je imel tudi izjemno pomembno lego, saj je preko njega tekla kopenska povezava z Orientom. Zaradi tega je bilo območje skozi stoletja pod nenehnim vplivom evropskih in drugih velesil (Otomansko cesarstvo, Avstrijsko cesarstvo, Rusko cesarstvo, Avstro-Ogrska, Italija ...). Te sile so zapletene razmere na Balkanu še dodatno poslabšale tako, da se je Balkana prijelo ime "sod smodnika", saj se nikoli ni vedelo kdaj in zaradi katere malenkosti bo izbruhnil nov krvav konflikt, ki bo pomembno vplival na razmerje sil v Evropi.

Osmansko cesarstvo

Turki so bili od ustanovitve Osmanskega cesarstva (1299) glavni. Od dunajske vojne (1683 do 1699) se je začel postopni umik Turkov iz srednjega Balkana katerega posledice so:

- Turki izgubijo možnost plenjenja; ni več vojnega plena
- so v krizi
- v turški vojski sta zavladala nered in neposlušnost
- janičarjem se godi vedno slabše in zato so začeli izkoriščati rajo (sililjo kmete, da bi jim izročili zemljo (baštino))

Notranje slabosti turške države so nekateri izkoriščali: -

- notranji razpad na samostojne enote
- fevdalna anarhija

Avstrija in Rusija poskušata to izkoristiti. Avstrijski vpliv se je tako širil v Srbiji, Rusija pa je svoj vpliv večala v Črni gori (trdili so, da ščitijo pravoslavne cerkve) dajali so jim finančno pomoč, »moli se bogu, drži se Rusije«

I. in II. srbski upor.

Selim III. Odločil se je, da bo spremenil razmere v deželi – sultan reformator. reforme:

- Srbom je potrdil pravico do lastne oblasti, celo do samouprave avtonomnih kneževin

Konzervativne sile se s tem niso strinjale in so bile proti sultanu. Kmalu po uvedbah reform sta bila Selim III. In beograjski paša ubita,

Srbski knezi so se začeli upirati in iskati povezave z Avstrijo in Rusijo. 1804 je prišlo do pokola knezov (sečnja knezova), pobili so jih janičarji.

Začne se prvi srbski upor, Karađorđević (črni Jurij) je prvi vodja. Upor je bil naperjen proti janičarjem in lokalnim krvnikom. Ko se je upor leta 1805 začel, so Srbi v nekaj tednih pregnali janičarje in se začeli s Turki pogajati za prejšnje pravice (za kneza, ki ga bodo sami volili, sami bodo pobirali davke; obrambo bodo organizirali sami).

Karađorđa je srbska skupščina imenovala za vrhovnega in dednega srbskega kneza. II. srbski upor se je začel 1813 vodil pa ga je Miloš Obrenović, ki je že 1816 sklenil premirje, s katerim je Srbija je dobila polavtonomen položaj (Turki so se vedno manj vpletali v srbske notranje razmere).

Dokončno samostojnost pa so Srbi dobili 1878 z berlinskim kongresom.

Črna gora

1499 je prišla pod Turčijo, vendar se Turki niso mešali. ČG-ji so živeli po straih plemenskih običajih – krvna osveta. Plemena so živela sprta med seboj Danilo Petrović (1/2 18. st.), plemena je povezal in se prvi začel povezovati z Rusi. v ČG so kmalu poskusili oblast razširiti Bnečani, ki so se povezovali z uglednimi družinami (Radonjić).

V 2/2 18. st. se je tudi v ČG začela postavljati oblast, boji med Petrovići in Radonjići Peter I. Petrović je leta 1803 predstavil črnogorski zakonik in uvedel davek za vse državljane.

1878 tudi uradno dobijo samostojnost.

BERLINSKI KONGRES (1878)

Berlinski kongres je bil sestanek predstavnikov takratnih velesil - Nemčije, Avstro-Ogrske, Francije, Velike Britanije, Italije, Rusije - in Osmanskega cesarstva junija in julija 1878 v Berlinu.

V času velike vzhodne krize (1875-1878) je postala Bosna in Hercegovina središče evropske politike. Avstro-Ogrska je že večkrat poskušala vojaško zasesti Bosno, ker je hotela na ta način zavarovati obalo Dalmacije in Istre ter nadaljevati svojo politiko z imenom Drang Nach Osten (V prevodu: Prodor proti Vzhodu.)

Leta 1875 se je začel upor pravoslavni prebivalcev v vzhodni Hercegovini, ki se je kasneje razširil tudi na vzhodno Bosno. Uporniki so razglasili združitev vzhodne Bosne s Srbijo in vzhodne Hercegovine s Črno Goro. Upor se je končal 4. avgusta 1877 na bojnem polju v kraju Crni Potoci.

Zaradi uporov v Hercegovini in Bosanski Krajini leta 1875 je Avstro-Ogrska obtožila osmansko cesarstvo, da je nesposobno izvesti reforme, zato je preko svojega ministra za zunanje zadeve Andrassyja začela široko diplomatsko akcijo. Rezultat tega je bil berlinski kongres, na katerem so se 13. junija 1878 v Berlinu sestale velike sile: Nemčija, Avstro-Ogrska, Francija, Velika Britanija, Italija, Rusija in Turčija.

Kongresu je predsedoval in ga suvereno vodil nemški kancler Otto von Bismarck. Na kongresu so omenjene sile med drugim odločale o prihodnosti Bosne in Hercegovine. Po enem mesecu je bila sklenjena mirovna pogodba, ki je temeljito spremenila politični zemljevid jugovzhodne Evrope. Po dolgotrajnih pogajanjih je Bismarck kot predsednik kongresa objavil odločitev, da "Avstro-Ogrska dobi mandat za okupacijo Bosne in Hercegovine". Okupacija naj bi bila začasna.

Največ je seveda izgubila premagana Turčija, med zmagovalkami pa so bile Bolgarija, Srbija, Črna gora in Romunija, saj so z berlinskim kongresom postale neodvisne države. Turčija je bila izčrpana v dolgotrajnih vojnah, zato je podpisala akt in BiH prepustila Avstro-Ogrski

SRBIJA

S-Srbija je postala gospodarsko in politično odvisna od A-O s katero je l.1881 sklenila *trgovinsko pogodbo*. Junija 1881 se je s *tajno pogodbo* z A-O odrekla Bosni in Hercegovini ter se usmerila proti Makedoniji, kar jo je privedlo do spora z Bolgarijo. Po l. 1885 se je v Srbiji okrepila radikalna stranka in zahtevala revizijo (pregled) nedemokratske srbske ustave iz l.1869.

Milan Obrenović, ki se je l.1882 razglasil za kralja je moral l.1888 privoliti v bolj demokratično in liberalno ustavo: ustava je jamčila temeljne državljske pravice (zborovanja, tiska, govora).

-maja l.1903 je skupina mladih oficirjev, združenih v tajno *organizacijo Črna roka* umorila kralja in njegovo soprogo ter na prestolu naredila prostor *Petru Karađorđeviću*

Kralj Peter Karađorđević je spet uvedel ustavo iz .1888

-na oblasti je bila radikalna stranka z Nikolo Pašićem na čelu
Srbijo je bila v vedno ostrejšem konfliktu z A-O. l.,1906 je med njima izbruhnila *carinska vojna*, izza katere je Srbija s pomočjo Rusije prišla kot *zmagovalka*.

BOSNA IN HERCEGOVINA

Po berlinskem kongresu je Bosno in Hercegovino v upravo dobila A-O. Čeprav niso ukinili fevdalnega sistema je bila deležna opazne gospodarske modernizacije:

-vsa gozdna območja so postala last države, ki jih je dajala v zakup nemškim in madžarskim podjetjem

-pospešeno sta se razvijali lesna industrija in rudarstvo

-Avstrijci so začeli graditi ceste in ozkotirne železnice

Avstrijska politika je izrabljala verska in nacionalna nasprotja med muslimani, pravoslavni Srbi in katoliškimi Hrvati da jih je obdržala pod svojo oblastjo.

Pred 1.sv.vojno so v Bosni nastale moderne nacionalne politične stranke: muslimanska, srbska in hrvaška.

Za to politiko se je ogrevala tudi tajna revolucionarna org. *Mlada Bosna*, ki je organizirala več atentatov na predstavnike oblasti: zadnji med njimi, *atentat na avstrijskega prestolonaslednika nadvojvodo Franca Ferdinanda* (28.junij.1914) je *bil povod za izbruh 1. sv. Vojne*

MAKEDONIJA

S sklepi berlinskega kongresa je ostala del turške države, a je bila konec 19.stol. eno izmed najbolj eksplozivnih območij Balkana.

Postala je prizorišče tekmovanja velikosrbske, velikobolgarske in velikogrške politike, ki so si jo vse lastile.

Grška vlada in trgovci so v Makedoniji ustanavljali različna društva in širili grško pismenost.

Srbi so ustanovili Društvo Sava, ki je propagiralo srbsko kulturo.

Izjemno agresivna je bila *bolgarska* politika, ki je s pomočjo bolgarske pravoslavne cerkve izvajala bolgarizacijo.

-makedonsko nacionalno gibanje si je prizadevalo za doseg samouprave v okviru osmanske države

-s tem namenom so l.1893 v Solunu ustanovili org. VMRO (vnetrešna makedonska revolucionarna org.), ki je poskušala doseči cilj po revolucionarni poti

SOD SMODNIKA

Po avstrijski nasilni priključitvi Bosne in Hercegovine l.1908 je postal Balkan prizorišče nenehnih političnih in vojaških konfliktov

V 1. balkanski vojni l.1912 so Srbija, Bolgarija, Grčija in Črna gora porazile Turčijo in si razdelile njeno evropsko ozemlje.

Zaradi sporov glede razdelitve ozemlja je izbruhnila 2. balkanska vojna v kateri je Srbija ob pomoči Romunije, Grčije, Črne gore in Turčije premagala Bolgarijo. Razmere na Balkanu se niso umirile: po zmagah nad Turčijo in Bolgarijo je Srbija poskušala oblikovati veliko Srbijo s pomočjo Rusije in srbskega prebivalstva v habsburški monarhiji.

Napetosti med Srbijo in A-O so se stopnjevale; Balkan se je spremenil v pravi sod smodnika.

Do t.i. eksplozije je prišlo, ko je srbski študent Gavrilo Princip 28. junija 1914 v Sarajevu *umoril* avstrijskega prestolonaslednika nadvojvodo *Franca Ferdinanda* in njegovo *soprogo Sofijo*.